

8. Савчук Т. «Дарма брат брата вбиває»: протестанти в армії Російської імперії (1914-1917 рр.) / Т. Савчук // Емінак. 2015. № 1 – 2. С. 5-10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eminak_2015_1-2_3.
9. Сітарчук Р.А. Адвентисти сьомого дня в українських землях у складі Російської імперії (друга половина XIX століття – 1917 рік): монографія. Полтава: Скайтек, 2008. 324 с.
10. Стеблій Ф. З історії взаємин українців і німецьких поселенців у Галичині у середині XIX ст. // Німецькі колонії Галичини: Історія–Архітектура–Культура. Матеріали Міжнар. наук. семінару. Львів, 1996. С. 125.
11. Gastpar W. Kościół Ewangelicko-Augsburski podczas pierwszej wojny światowej // Księga jubileuszowa z okazji 70-lecia urodzin ks. prof. dr. Jana Szerudy. – Warszawa, 1959. S. 22.
12. Johannes-Mathesius-Gesellschaft – Evangelische Sudetendeutsche e.V.: Die Evangelische Kirche A. u. H. B. in Österreich im Jahr 1913 <https://archiv.mathesius.org/089n.shtml>
13. Pierwszy powszechny spis Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 IX 1921 roku. Mieszkania, ludność, stosunki zawodowe. Warszawa, 1927. S. 54.

Віталій ГАВУР

аспірант,

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка

м. Тернопіль, Україна

ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ В УРСР У КОНТЕКСТІ ХРУЩОВСЬКОЇ ДОБИ (1953 – 1964 рр.)

Діячі кожного історичного періоду можуть запустити зміни, які дадуть початок довготривалим тенденціям у суспільстві. Саме так сталося в Радянському Союзі за хрущовської доби, і тому цей період радянської історії 1953–1964 рр. названий так не випадково. Саме М. Хрущов став ініціатором головних змін, що відбулись у системі в означений проміжок часу. Розмови про масові амністії та боротьбу з культом вождя в середовищі компартійної еліти почали Г. Маленков та Л. Берія. Але Хрущов, перемагаючи своїх політичних супротивників, підхоплював запропоновані ними ідеї змін та, як показав час, мав достатньо політичної волі їх реалізувати. Тому і не дивно, що часто період «відлиги» теж іменують хрущовським. Зайнявши у вересні 1953 р. пост першого секретаря ЦК КПРС, Хрущов лиш продовжував нарощувати владу та вплив, а в 1955 р. він уже мав достатньо авторитету і сили, щоб стати головним драйвером змін у країні [1, с. 702].

Вагомим, а може і ключовим процесом хрущовської доби вважається «десталінізація». Термін має ширше значення, запропоноване М.

Гефтером: «Десталінізація – це звільнення від спадщини Сталіна та сталінізму» [5]. Тобто це визначення охоплює усі зміни, які були здійснені у хрущовську добу задля подолання тоталітарної спадщини режиму Й. Сталіна. Але найчастіше «десталінізацію» використовують у вужчому розумінні. Ось цитата із Енциклопедії історії України: «Десталінізація, реабілітації та амністії невинно засуджених – половинчастий процес ліквідації в СРСР наслідків цілої низки злочинів, учинених режимом Й.Сталіна в процесі побудови в країні соціалізму» [6, с. 368–370]. Тут ставиться акцент на подолання перегинів системи в питаннях масових депортацій та арештів. В цілях конкретики будемо використовувати останнє визначення.

Смерть Й. Сталіна 5 березня 1953 року відкрила вікно можливостей для лібералізації суспільного життя. Мотивів для цього було декілька:

- отримати персональний статус реформатора як бонус у боротьбі за владу;
- зберегти добре ім'я партії і знайти «козла відпущення»;
- виправити очевидні перегини політики режиму.

Щодо першого, то три людини, що уособлювали колективне управління – Г. Маленков, Л. Берія та М. Хрущов у різний час послуговувались подібним статусом.

Арешт, судовий процес і розправа над Л. Берією були наслідком політичної змови головних конкурентів за владу. Водночас це усувало небезпеку повернення практики терору сталінських часів, адже проведення репресій виконувалось представниками радянських спецслужб. Під загрозою перебували не лише прості люди, але й партійна еліта. Після смерті Сталіна саме в руках Л. Берії сконцентрувалась влада над спецслужбами. Після розправи над Берією у березні 1954 р. зі складу Міністерства внутрішніх справ було виділено Комітет державної безпеки. На відміну від своїх органів-попередників КДБ володів меншими повноваженнями та обслуговувався меншою кількістю персоналу, а керівники підрозділів змушені були звітуватись перед місцевими партійними осередками [2, с. 314] Проведені зміни убезпечили суспільство і політичний істеблішмент від переслідувань, подібних до «великого терору». Така цінність, як безпека, набула більшої реалізації, ніж за попередні роки радянської історії.

Зміни у соціальній сфері, такі як вкладення більших бюджетних сум у легку та харчову промисловість, вливання значних коштів у розвиток сільського господарства, зменшення робочого часу та введення 5-денного робочого дня, зростання пенсій, кампанія будівництва дешевого житла

тощо – у дечому покращили життя населення країни. Хоча реформи не були послідовними та далеко не завжди успішними, проте дали доступ до більших матеріальних цінностей для багатьох людей, які могли отримати певне відчуття комфорту та індивідуального простору.

Проведення амністії та реабілітації ув'язнених – у тому числі за політичною ознакою мало свої особливості. Політика у цьому напрямку була доволі непослідовною, з погано сформульованими – а то й відсутніми критеріями. Реабілітованими могли бути ті, хто став жертвою терору 30-х рр., але й сам приймав у ньому активну участь [3, с. 32]. В українських реаліях можна теж простежити багато мінусів у процесі звільнення в'язнів та забезпечення їх життя на волі. Зокрема, звільнення учасників «націоналістичного підпілля» відбувалось повільно, зі спецпоселень вони могли повернутись до місця попереднього проживання лише за дозволом обласних рад [3, с. 34]. А кримським татарам взагалі було відмовлено у самобутності та праві на повернення на батьківщину, а заяви активістів до вищих партійних службовців залишились проігнорованими [3, с. 35–36].

Найбільш знаковою подією хрущовської доби став XX з'їзд партії, на якому 25 лютого 1956 р. М. Хрущов озвучив свою доповідь «Про культ особи та його наслідки», в якій у прорахунках та катастрофах попередніх десятиліть звинуватив Сталіна, Берію, та в меншій мірі – інших наближених до Сталіна людей. Разом із тим Хрущов вибілював репресованих партійних керівників, – і себе також, – адже багато хто з них брав участь у репресивних кампаніях. Доповідь у скороченому вигляді стала доступною широкому загалу у червні того ж року і справила сильне враження на людей, особливо на молодь. Деякі інтелектуали та політичні діячі обговорювали на партійних чи професійних зборах і з'їздах проблеми, пов'язані із подоланням сталінізму. Було немало дискусій стосовно мовного та культурного питання, зокрема лунали заклики щодо частішого вживання української мови та розвитку української культури [4, с. 291–293]. У середовищі інтелектуалів українська специфіка «відлиги» дещо різнилась від російської. Якщо в другій акцент ставився на побудову «соціалізму із людським обличчям», то в українців вона перепліталась із національно-культурним напрямком. У зв'язку із цим така подія, як смерть Й. Сталіна, була не менш важливою для українського культурного поступу, ніж доповідь М. Хрущова [7, с. 118]. Все це було проявами правди і свободи слова – але до певної міри. Правильність курсу комуністичної партії і надалі залишалась догмою.

З кінця 1956 р. лібералізація поступово згортається. Активне обговорення різних груп населення, а також страх партійців щодо

можливої реакції людей на події в Угорщині та Польщі стимулювали до зміни курсу [4, с. 298]. Тому політика в СРСР набуватиме більшої непримиренності по відношенню до нонконформізму. Проте М. Хрущов, сам того не бажаючи, заклав підвалини демонтажу радянської системи, адже однією із основних її елементів була ідеологія. У деякого з'явилися сумніви, і це було найгіршим для СРСР. Хтось відчув смак хоча б малої, але свободи.

Історія Радянського Союзу включає кілька історичних періодів зі своїми особливостями. Учасникам хрущовської доби випало на долю взяти участь у процесах, в ході яких система збереглась, але її ідеологічна основа була підірвана. І скільки б виправдань партії не прозвучало від Хрущова у його доповіді, Сталін і Берія були частиною цієї партії. І навіть ревізійністський концепт «соціалізму із людським обличчям» не міг повернути глянцевого образу «непогрішності товаришів» в таких масштабах, як це було донедавна. Після публікації доповіді Хрущова критика партії та її рішень на зборах зі сторони самих партійців та у листівках громадян дала прояв цінностям правди і свободи, хоча і в досить обмеженому вигляді. Відносний комфорт став реальнішим. Це стосувалось і безпеки – для партійної еліти, простих жителів та на певний час – навіть інтелектуалів, що займали більш маргінальну позицію щодо радянської ідеології. Реформи видались половинчастими, й по-іншому і бути не могло. Адже без сталінізму залишався ленінізм, а тому й не дивно, що докорінної зміни ціннісних орієнтирів не відбулось.

Література:

1. Ананьїч Б.В., Андреев І.Л., Анісімов Є.В. Нариси історії Росії: Пер. з рос. / за ред. Чубар'яна О.О. Київ: Ніка-Центр, 2007, 800 с.
2. Бажан О. Г. Реформування органів держбезпеки УРСР у 1950 – першій половині 1960-х рр. *Радянські органи державної безпеки в Україні (1918 – 1991 рр.): історія, структура, функції* : матеріали круглого столу, 19 грудня 2013 р., м. Київ: Інститут історії України, 2014, С. 312 – 332.
3. Бажан О. Г. Реабілітація жертв сталінських репресій в Українській РСР у другій половині 1950 – на початку 1960-х років: соціально-правовий аспект. Емінак. 2015. № 1–2. С. 26–37. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eminak_2015_1-2_5.
4. Бажан О. Г. XX з'їзд КПРС: сприйняття та реакція населення України. Соціальні трансформації в Україні: пізній сталінізм і хрущовська доба : кол. моногр. / відп. ред. Даниленко В. М.; ред.-упоряд. Лаас Н. О. Київ: Інститут історії України, 2014. 697 с.
5. Гефтер М. Я. Десталінізація. ГЕФТЕР: веб-сайт. URL: <http://gefter.ru/archive/7321>.
6. Енциклопедія історії України / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; НАН України, Інститут історії України. Київ: Наукова думка, 2004, Т. 2 688 с.

7. Секо, Я. XX з'їзд КПРС і поява шістдесятництва. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Сер. *Історія* / заг. ред. І. С. Зуляк (голова) та ін.. ; Тернопіль: ТНПУ, 2016. Вип. 1, ч. 2., С. 113 – 119.

Грина ГУМЕННА

*здобувач наукового ступеня,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна*

ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ У КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО ЖИТТЯ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ

Для Східної Галичини міжвоєнного періоду (1918–1939 рр.) притаманними були процеси державотворення та хвиля активізації національно-культурного життя. Безпосередню участь у них брало і українське студентство. Власне, діяльність українських студентських товариств і передбачала, в першу чергу, збереження національної гідності і єдності народу всупереч асиміляційній антиукраїнській політиці, яку проводила польська влада, при цьому учасники товариств опираючись не лише на тенденції, які диктувалися умовами досліджуваного періоду, а і на власний світогляд та стійку систему ціннісних орієнтирів.

Виходячи із актуальності дослідження, метою є аналіз ціннісних орієнтирів, які були притаманними для української студентської молоді Східної Галичини міжвоєнного періоду (1918 – 1939 рр.) та сприяли поступу національно-культурного життя окресленого регіону.

Для досягнення поставленої мети виконано такі завдання:

– досліджено сутність ціннісних орієнтирів як одного із вагомих факторів впливу на діяльності українських студентських товариств Східної Галичини міжвоєнного періоду (1918 – 1939 рр.);

– проаналізовано процес практичного втілення світоглядних та ціннісних ліній, які були притаманні для кіл українських студентських товариств, у розвиток національно-культурного життя Східної Галичини.

Аналізуючи задекларовану проблему було використано такі методи як ретроспективний та конкретизації, а також принципи наукових досліджень: історизму та об'єктивності.

Проблема молодіжного руху в національно-культурному житті Східної Галичини певним чином висвітлена в працях таких науковців, як